

7.10.2010 TIETO, TOTUUS JA VIISAUS

TIETOTULVA, OIKEA JA VÄÄRÄ TIETO

Dos. Jussi Nuorteva

Kirjallinen tieto oli Suomessa 1800-luvulle saakka harvojen etuoikeus. Kansan vähäinen kirjallisuus oli etupäässä uskonnollista. Sen tehtävä oli rakentaa ihmistä henkisesti, tukea hänen kristillismoraalista maailmankuvaansa ja vahvistaa yhteiskunnan yhtenäisyyttä. Valistuksen ja herätysliikkeiden ruokkima yksilöllinen ajattelutapa koettiin usein uhaksi tätä säännöllisyyteen ja muuttumattomuuteen perustuvaa ajattelutapaa ja yhteiskunnan vakautta kohtaan.

Arjen tieto siirtyi sukupolvelta toiselle pääosin suullisesti tai kokemuseräisesti. Maailmankuva, luonnon ja fyysisen maailman ilmiöiden selittäminen, kristinuskon opit, kansankulttuurin selitykset ja tarinat, kaikki välittyivät suullisesti. Maanviljelykseen liittyvät käytännöt ja aikataulut, metsästys ja kalastus, metsien ja kasvimaan hoito, parantamisen keinot, kodin askareet, työkalujen muoto ja käyttömenetelmät perustuivat puolestaan mallin ja kokemuksen kautta opittuihin toimintatapoihin. Niitä täydensi ohut kirjallinen aineisto: saarnastuolista luetut kuulutukset, katekismuksen, virsikirjan ja almanakan opetukset sekä suosittujen arkiveisujen – aikansa seiskalehtien – välittämät uskomattomat tarinat rikoksista ja ihmiselon vaihtelevista kohtaloista.

Tiedon varastointiin riitti tavallisesti ihmisen oma muisti. Tarvittaessa neuvoja kysyttiin naapureilta tai yhteisössä asiantuntijan asemaan nousseilta henkilöiltä: parantajilta, rakentajilta, sepiltä, käsityöläismestareilta ja muilta osaajilta. Koulutettu luokka, papisto ja virkamiehet muodostivat oman kapean kerroksensa, joka seurusteli pääasiassa suurempien talojen isäntien kanssa. Lääkäreitä ja apteekkareita oli harvassa, tavallisen ihmisen oli tultava toimeen omillaan.

Valistus nosti 1700-luvulla kirjallisen, järjestelmällisesti kootun tai tuotetun tiedon ennen näkemättömään asemaan. Oppineet ja papisto oppivat näkemään, että yhteiskunnan kilpailukyky perustui tietoon ja kykyyn käyttää sitä valtion eduksi. Tiedon tuli olla luotettavaa ja se piti voida tallentaa tavoilla, jotka helpottivat kasvavan tietomäärän hallintaa. Pelkästään omat aivot eivät enää riittäneet tiedon säilyttämiseen ja taroituksenmukaiseen käyttämiseen. Ajatus ei ollut aivan uusi. Toki oppineita ja kirjureita on ollut kaikissa järjestäytyneissä yhteiskunnissa Assyriasta, Kiinasta ja Egyptistä alkaen ja tietoa oli varastoitu kirjastoihin, arkistoihin ja museoihin jo muinaisaikaan.

Suomen tie tietoyhteiskunnaksi oli pitkä. Turun akatemian kirjastoon kuului vuonna 1640, siis yliopiston perustamisen aikaan vain 21 katedraalikoulusta perittyä teosta. Vasta isonvihan jälkeen, 1720-luvulta lähtien, kirjojen ja lukemisen kulttuuri alkoi levitä laajemmalle edes säätyläisväestön piirissä.

Koko kansaa koskettaneet suuret muutokset ajoittuvat vasta 1800-luvun jälkipuoliskolle. Kansakoululaitoksen perustaminen 1866, kansan- ja työväenkirjastojen leviäminen, lukupiirit, kirjapainotaidon kehitys, suomenkielisen tietokirjallisuuden synty, kriittinen suhtautuminen vanhoihin toimintamalleihin, yhteiskunnallisen tietoisuuden kasvu –

nämä tekijät alkoivat muovata Suomesta 1800-luvun lopulla ja 1900-luvun alussa aikansa eurooppalaista tietoyhteiskuntaa. Oppineisuus avasi tien sosiaaliseen nousuun, ammattirakenne kehittyi, yhteiskunta erikoistui. Syntyi vahva usko painettuun sanaan ja tiedon merkitykseen. Joskus liiankin vahva.

Painetun tiedon määrä jatkoi kasvuaan 1900-luvulla. Suomi kehitti kansainvälisesti korkeatasoisen koulu- ja kirjastojärjestelmän terveydenhoitolaitoksen ja vähitellen myös muita yhteiskunnallisia palveluita. Ne kaikki rakentuivat tietoon perustuvaan hyvinvointiin, jota korkea koulutus ja työelämän joustavuus lujittivat. Suomen asema kansainvälisesti kilpailukykyisenä, modernina tietoyhteiskuntana luotiin 1800- ja 1900-lukujen määrätietoisen yhteiskuntapolitiikan ansiosta.

Sähköisen tiedon vallankumous on todellinen vallankumous. Se tarjoaa ennen näkemättömiä mahdollisuuksia, mutta muuttaa myös monia totuttuja rakenteita tiedon käytössä. Tiedon määrä on kasvanut räjähdysmäisesti. Kenenkään ihmisen kyky ei riitä hyödyntämään kaikkea sitä tietoa, jota koko ajan tuotetaan ja tarjotaan verkon kautta kaikkien käytettäväksi. Miten löytää tietotulvasta se tieto, joka on luotettavaa? Voimmeko olla varmoja siitä, että yhteiskunnallinen päätöksenteko kaikilla tasoilla perustuu mahdollisimman luotettavaan ja monipuoliseen tietoon? Entä omat ratkaisuni, mistä löydän tietoa.

Tiedon tuottamisen käytännöt ovat myös muuttuneet. Jokainen on paitsi tiedon käyttäjä myös tiedon tuottaja. Sosiaalinen media muistuttaa hyvin paljon 1800-luvun arjen tietokulttuuria. Asiantuntijatiedon rinnalle on tullut sosiaalisten verkostojen tarjoama tieto. Enää ei välttämättä tarvitse etsiä tietoa, riittää kun esittää Facebookissa, Twitterissä, internetin keskustelupalstoilla tai muualla sosiaalisessa mediassa kysymyksen. Se synnyttää nopeasti keskustelua ja kysyjä saattaa saada kymmeniä, satoja tai jopa tuhansia vastauksia. Mutta millaiseen tietoon tai kokemukseen vastaukset perustuvat ja millaisia valintoja niiden pohjalta voi ja tulee tehdä?

Tieteellisin menetelmin tuotettu tieto on parasta tietoa, jota ihminen pystyy tuottamaan. Se on jatkuvasti kehittyvää, avoimeen ja itseään korjaavaan järjestelmään perustuvaa tietoa. Siihen liittyy silti monia haasteita. Tieteellinenkin tieto ei ole muuttumatonta, vaan tulkinnan käytöstä esimerkiksi terveyttä, ympäristöä, energiaa tai yhteiskunnallisia asioita koskevista ratkaisuista voivat vaihdella hyvinkin paljon. Sähköisen tiedon säilyttäminen ja suuren tietomäärän tarkoituksenmukainen käyttö on sekin valtava haaste myös tieteellisen tutkimuksen tekijöille. Teknologinen kehitys ei ratkaise tiedon käyttöön liittyviä kysymyksiä, vaikka se helpottaisi ratkaisujen tekemistä.

Tieto on edelleen yhteiskunnan tärkein voimavara. Tiedon luotettava, tarkoituksenmukainen, innovatiivinen ja tuottava käyttö edellyttää jokaiselta kansalaiselta laajaa, koulutukseen ja oppimiseen perustuvaa ymmärrystä tiedon luonteesta ja tiedonhallinnan mekanismeista. Tiedon avoimeen saatavuuteen ja eri tietolähteiden luotettavuuden osoittamiseen on kiinnitettävä aikaisempaa enemmän huomiota. Viime kädessä tiedon käyttöön pätee kuitenkin sama totuus kuin savolaisen ymmärtämiseen: vastuu siirtyy kuulijalle.

Studia Generalia -tilaisuudet videoidaan. Niitä voi seurata internetissä sekä suorina lähetyksinä että tallenteina: www.helsinki.fi/video. Tilaisuuden jälkeen on mahdollista käydä blogi-keskustelua luentojen aiheista osoitteessa <http://blogs.helsinki.fi/studiageneralia>.

Luentosarjan on suunnitellut Helsingin yliopiston Studia Generalia -toiminnan tieteellinen ohjausryhmä ja sen toteuttaa Helsingin yliopiston Avoin yliopisto.

Lisätietoja:
Tieteellisen ohjausryhmän puheenjohtaja,
vararehtori Kimmo Kontula
p. (09) 191 24150
kimmo.kontula@helsinki.fi

Koulutussuunnittelija
Sanna Saari-Salomeri
p. (09) 191 28047
studiageneralia@avoin.helsinki.fi